

סימן קח

מכת מדינה בשכיר לשיווק ירקות

גשתכרו לו). הא דלא טיידא לארעיה מאודתא

(עליו היה לתת לדבר ולהודיעם).

ובתוס' (דף ע"ז ע"א ד"ה דאגו) חילקו בין פועלים לאריסים: אריס, כיון שיש לו חלק בקרקע, וירד גשם – מזלו גרם, ומקבל את שכרו כאילו השקה את השדה בעצמו; מה שאין כן בפועלים, שהפסידו.

במקום אחר (גיטין ע"ד ע"ב ד"ה רבה) הוסיפו התוס' שפועלים, כיון שבא גשם, שוב אינם פועלים שלו, שכן אינו צריך להם יותר. וא"כ זה שייך רק בפועל שנשכר לשם דבר אחד ומיוחד, ולבסוף התברר שבעה"ב שוב אינו זקוק לאותו הדבר. אך בשכיר קבוע לזמן רב אי אפשר לומר שבעה"ב אינו צריך אותו יותר, שהרי אינו רוצה לפטר אותו. ואולי יש לומר שבנד"ד הוא דומה קצת לאריס, שיש לו חלק בקרקע. ואין לראות אותו כשכיר יום, שהרי הוא מקבל את שכרו לפי היבול שהוא מטפל בו; אלא שאינו עובד בכל עבודות השדה, ופעילותו מתמקדת בדבר אחד. וא"כ אם לא היה צריך לעבוד, חייבים לשלם לו. אך עדיין יש להסתפק בגידרו של עובד זה, אם הוא בגדר פועל או בגדר אריס. ויותר נראה שיש לומר שהוא פועל; אלא שעבודתו תלויה ביבול: אם יהיה יבול, תהיה לו עבודה; ואם לא, לא תהיה לו עבודה. ובאמת שכרו אינו קצוב כדבר קבוע, אלא לפי העבודה; ואם לא היתה עבודה כלל – אינו מקבל. ומכיון שכאן סיכמו אתו על עבודה, ולבסוף נאנסו ולא היתה עבודה – פטורים משלם.

אלא שמאחר שאמרו לו לסייר בשטחים עם אנשי מועצת הירקות, והוא סבר שיתנו לו שכר גבוה ממה שמקובל לשלם עבור סיור חד-פעמי, יוצא שאותו חבר מזכירות שהבטיח לו שכר על הסיור כאילו עסק בשיווק הבצל – הרי הוא

ראשי פרקים

שאלה

- פועל שלא היה צורך בעבודתו
- הדין במכת מדינה
- איש השיווק, פועל או קבלן? תשובה

שאלה *

בכפר מונה נאמן שתפקידו לשווק את הירקות, והוא מקבל שכר על כל סוג המשווק על ידו. בשנה זו היו עודפי בצל, והמועצה לשיווק ירקות הורתה להפוך את השטחים ולשלם לחקלאים תמורה מינימלית כפיצוי. עפ"י הוראתו של אחד מחברי המזכירות, סייד הנאמן בשטחים עם אנשי המועצה לשם הפיכתם. טענת הכפר היא שמכיון שהנאמן לא עמל בשיווק הבצל, לא מגיע לו שכר על כך. ואילו הנאמן טוען שההפסד אינו חייב להיות על חשבונו בלבד; ובפרט שאמרו לו לסייר בשטחים, ובזאת יצא ידי חובתו עבודתו בשיווק.

א. פועל שלא היה צורך בעבודתו

נאמר בברייתא במסכת ב"מ (ע"ז ע"ב):

תניא: ...הלכו חמדים ולא מצאו תבואה, פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה – נותן להם שכרם משלם. אבל אינו דומה הבא טעון לבא דיקן. ענושה מלאכה ליושב ובטל.

על כך נאמר בגמ' שם, בלישנא בתרא דרב (ההסברים בסוגריים, מרש"י):

חביבי אמר: אי הודאי אנא (השוכר). לא הוה יחיבנא ליה כלל (דמזלייהו גרם); ואת אמרת בפועל בטל?! – לא קשיא: הא דסיידא לארעיה מאודתא (לית להו כלל, דהא חזו אינהו גופייהו, ועל מנת כן

* מרחשוון תשכ"ז.

בעה"ב; אך אם הפועל אינו מוכן לעבוד בגלל האונס – ההפסד כולו עליו, אפילו במכת מדינה. וא"כ בנד"ד, שהפועל מוכן לעבוד, אלא שבעה"ב אנוס במכת מדינה – ההפסד כולו על בעה"ב.

ועי' מה שכתב מו"ר הגר"ש ישראלי זצ"ל ("תחומין" י"ב עמ' 219) בענין מכת מדינה, שהספק הוא בשאלה, מזלו של מי גרם. ולכן אם הפועל מוכן לעבוד, בעה"ב מפסיד. ואם הפועל אינו מוכן לעבוד, ההפסד הוא שלו.

ג. איש השיווק, פועל או קבלן?

עד כה הנחנו שנאמן זה, דין פועל יש לו; אך נראה שבאמת הוא קבלן. בדינו של קבלן מביא הר"ן (בחיידושו לב"מ, ע"ז ע"א ד"ה האי; וכן בביאורו לרי"ף, גיטין דף ל"ה ע"ב ד"ה ההוא) מחלוקת בין הראב"ד לבין הרמב"ן: לדעת הראב"ד (השגה לרי"ף גיטין שם), קבלן שקיבל שדה לקצור וקצרוהו אחרים לפניו – מקבל את שכרו, כי סוף־סוף העיקר אינו העבודה, אלא תוצאותיה. ומה איכפת לו לבעה"ב מי גרם לאותן תוצאות? לכן הקבלן יקבל תשלום. ואילו לדעת הרמב"ן (ב"מ ע"ז ע"א ד"ה ואיתא, וכ"כ בספר הזכות) – אינו מקבל תשלום, שהרי סוף־סוף לא עשה כלום. (כך העיר לי מו"ר הר"ה"ג אברהם שפירא שליט"א).

ולפי מה שכתבנו בדעת הראב"ד, בקבלן העיקר הוא תוצאות המעשה, ולכן גם אם אחר עשה את המלאכה, זכאי הקבלן לקבל שכר, ולפי זה יש לומר שאם גם אחר לא עשה וגם הוא לא עשה, והמלאכה לא נעשתה כלל אלא היה אונס – לא מגיע לו כלום. שכן אונס שייך רק בפועל שנשכר לעבוד ימים מסויימים ואח"כ אירע אונס בעבודה, שסוף־סוף מגיע לו משוהו. אך בקבלן, אם היה אונס ולא היתה שום תוצאה לעבודתו, לא מגיע לו כלל; שהרי כאמור, קבלן מקבל שכר על התוצאה ולא על העבודה, וכאן לא היתה שום תוצאה.

וא"כ בנד"ד, שהמעשה לא נעשה, ונגרם הפסד לחקלאים – גם הקבלן צריך להפסיד

כשליח, שדיבורו אינו מחייב את בעה"ב, ולכן אין לנאמן עליו אלא תרעומת (עי' ב"מ ע"ו ע"א), וצ"ע.

ואין לראות את אותו חבר מזכירות כשותף ולא כשליח. מפני שאותו חבר אינו אמור לשלם את השכר מכיסו הפרטי אלא ועד הכפר הוא שמחליט על התשלום מן הקופה הציבורית; ולאותו חבר לא היתה סמכות להבטיח לו שכר גבוה יותר.

ב. הדין במכת מדינה

אלא שבנד"ד לא היתה רק בעיה מקומית בשיווק של אותו בצל, אלא מכת מדינה. והדבר דומה למה שנאמר בשו"ע (ח"מ סי' שכ"א סעי' א' בתנ"ה):

וכן פסק מהר"ם (מובא במדכ"י, ב"מ סי' שמ"ג) ע"ל מלמד, שגזר המושל שלא ילמוד – דהוי מכת מדינה, וכל ההפסד על בעה"ב.

מיהו הסמ"ע (ס"ק ו"ז) כתב שההפסד הוא על שניהם, שכן הוא הדין במכת מדינה. ובביאור הגר"א (ס"ק ז') הקשה על הרמ"א, שכתב שבמכת מדינה ההפסד כולו על בעה"ב, שא"כ יוצא ש"יציבא בארעא וגירא בשמי שמיא"! שהרי באונס פרטי, בשעה שבעה"ב נאנס, הפועל מפסיד; ובמכת מדינה, כששניהם אנוסים, הפועל ירוויח לגמרי?! ואף שיש לחלק בין משכיר קרקע, שיש לו חלק בהפסד, לבין מלמד, המשכיר את עצמו ואינו צריך להפסיד – לא מסתבר לחלק כך. וצ"ע בדעת הגר"א, אם הוא מסכים לזה שיתחלקו בהפסד, או שדעתו היא שלא ישלם כלל.

לדעת נתיה"מ (סי' של"ד, ביאורים ס"ק א'), במכת מדינה אין הפועל מקבל את כל שכרו, אלא שאם היא מכת מדינה והשתנה טורח העבודה – הפועל חייב לעבוד יותר לפי הטורח. וכן אם התמעטה הטירחה ומגיע לו שכר נמוך יותר, יש לנכות משכרו.

ובערוה"ש (סי' של"ד סעי' י') פסק שאם הפועל מוכן לעבוד, וקרהו אונס שהוא מכת מדינה (כגון מלמד, שגזרו עליו שלא ילמד) – ההפסד כולו על

שהפרי הושלך לאשפה, מכיון שהנאמן עשה את שליחותו והיה בשדה בזמן הוצאת הבצל – מגיע לו שכר רגיל.

ועל בוויכוח שבין מו"ד הגר"ש ישראלי זצ"ל לבין ידידי הרב צבי יהודה בריעקב ("תחומין" י"ב עמ' 200-221).

עוד נראה לענ"ד לומר, שאם בזמן חתימת החוזה עדיין לא היה בצל בתכנון, יש לומר שלא קיבל עבודה אלא לעבודה שתהיה. אך אם בזמן חתימת החוזה היה בצל בתכנון, וגם עליו נחתם החוזה – גם על דעת הבצל קיבל את את העבודה, והדין כנ"ל.

ונראה לחשב את שכרו של הנאמן באופן זה: יש לחשב את ההפסד המוערך ממחיר הבצל המצופה, ובאותו יחס שבין ההפסד לבין המחיר המצופה, יש לנכות משכר הפועל.

ואף שהמגדלים חסכו הוצאות בהוצאת הבצל מן הקרקע, וההפסד קטן יותר, נראה לענ"ד שזה נחשב כ"כחש גופנא" (ב"ק נ"ט ע"א), ואנן קיי"ל ש"כחש גופנא" לא נקרא רווח, וצ"ע.

אפילו לשיטת הראב"ד, ואין לחלק כאן בין קבלן לפועל. וצ"ע.

תשובה

נראה לענ"ד שבנד"ד יש לפסוק כדעת הנתובות, שדעתו קרובה יותר לפשרה מדעת ערוה"ש. ולפיכך הדין יהיה כך:

א. במקרה שהפרי נרקב לפני שגדל, והפועל לא טרח בו כלום – לא מגיע לו כלום. (כדעת הנתובות. ומלבד זאת, אין כאן מכת מדינה, ולכן כל ההפסד על הפועל).

ב. במקרה שהפרי גדל, ובגלל מכת המדינה נוצר מצב שהפועל לא היה צריך לטרוח הרבה – ההפסד על שניהם.

ג. במקרה שהפרי נשלח לשם זריקה למזבלה, אף שבעה"ב לא הרוויח, הפועל מקבל את כל שכרו, כדין חולה שמת. שמכיון שהפועל עשה את שליחותו, אע"פ שהחולה מת – צריך לשלם לו. והוא הדין כאן, שאע"פ

סימן קט

ביטול הסכם הדדי להחזקת משק

שאלה *

שני חברים בכפר, ראובן ושמעון, ערכו ביניהם הסכם, שכאשר כל אחד מהם יצא למילואים, יחזיק חבירו את משקו. ואכן ראובן גוייס למילואים, ושמעון החזיק את משקו בשעה שהיה מגוייס. (לטענתו, עבד במשקו של ראובן שעתיים-שלוש בכל יום). עברה שנה, ושמעון לא גוייס למילואים במשך כל אותה שנה. אי לכך

ראשי פרקים

שאלה

- א. "שמור לי ואשמור לך"
 - ב. חיוב שמירה כשאינו צריך לשמירתו
 - ג. תוקפה של ההצעה הראשונית שהיתה ביניהם
 - ד. פיצוי על פירוק שותפות
- תשובה
מסקנות

* תמוז תשל"ו.